

INVESTITSION LOYIHALARNING MOLIYAVIY XAVFLARINI BAHOLASH VA ICHKI AUDIT TIZIMI

Raxmatullayeva Nargiza Nuriddinovna

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti, katta o'qituvchisi.

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada investitsion loyihalarning moliyaviy xavflarini aniqlash, baholash va ularni boshqarishda ichki audit tizimining o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Xalqaro va mahalliy tajribalar asosida moliyaviy xavflarni boshqarishning samarali usullari ko'rib chiqilgan. Ichki auditni takomillashtirish orqali investitsiya loyihalarining moliyaviy barqarorligini oshirishga oid tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: investitsion loyiha, moliyaviy xavf, ichki audit, audit tizimi, risklarni boshqarish.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida investitsion loyihalar har bir davlatning iqtisodiy taraqqiyotida asosiy omil sifatida e'tirof etiladi. Investitsiya jarayonlarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ko'p jihatdan moliyaviy xavflarni to'g'ri baholash va ularni minimallashtirishga bog'liq. Shu nuqtai nazardan ichki audit tizimi strategik ahamiyat kasb etadi. Ichki audit faqat nazorat vositasi emas, balki tashkilotning umumiy risk menejment tizimida faol ishtirok etuvchi muhim komponentdir. U investitsion loyihalarning moliyaviy samaradorligini oshirish, kapital sarf-xarajatlarning asoslanganligini tekshirish va potensial moliyaviy tahdidlarni aniqlash imkonini beradi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: Tahliliy metod: O'zbekiston va boshqa davlatlardagi investitsion loyihalarning moliyaviy xavflari yuzasidan amaliyot o'rganildi. Taqqoslash: Xorijiy davlatlardagi ichki audit tizimi bilan milliy amaliyot solishtirildi. Empirik yondashuv: Mahalliy korxonalarining audit hisobotlari asosida real investitsiya loyihalari bo'yicha moliyaviy xavf omillari tahlil qilindi. Normativ-huquqiy tahlil: Investitsion audit va moliyaviy xavflarni boshqarishga oid qonun va me'yoriy hujjatlar o'rganildi.

Asosiy qism

Moliyaviy xavflar turlari. Investitsion loyihalarda uchraydigan asosiy moliyaviy xavflar quyidagilar hisoblanadi: Likvidlik xavfi: Loyihaning qarz majburiyatlarini vaqtda qoplash imkoniyati past bo'lishi. Valyuta xavfi: Import uskunalari va xalqaro qarzlar tufayli valyuta kursining o'zgarishidan kelib chiqadigan yo'qotishlar. Foiz stavkasi xavfi: Kredit foizlarining oshishi moliyalashtirish xarajatlarini ko'paytiradi. Qaytish xavfi (Return Risk): Kutilgan daromad darajasiga erishilmasligi ehtimoli. Korrupsiya va noto'g'ri moliyaviy boshqaruv xavfi: Mablag'lardan maqsadsiz foydalanish.

Ichki audit tizimi quyidagi funksiyalarni bajaradi:

1. Moliyaviy hisobotlarning to'g'riligini tekshirish.
2. Budjetdan mablag'larning to'g'ri yo'naltirilishini nazorat qilish.
3. Moliyaviy operatsiyalarda mavjud xavflarni aniqlash va baholash.
4. Ichki nazorat tizimining samaradorligini tahlil qilish.
5. Risklarni boshqarishga oid tavsiyalar berish.

Xorijiy tajriba.Kanada: Ichki audit federal hukumat loyihalari uchun majburiy hisoblanadi. Har bir loyihaning risk xaritasi tuziladi va doimiy monitoring olib boriladi. Avstraliya: Auditorlar investitsion qarorlar bosqichida ham ishtirok etib, xavflarni baholovchi ekspert sifatida faoliyat yuritadi. Malayziya: Ichki audit departamentlari raqamli texnologiyalar asosida ishlaydi, barcha moliyaviy operatsiyalar onlayn kuzatib boriladi.

O‘zbekiston amaliyoti. O‘zbekistonda investitsion loyihalar moliyalashtirish manbalari xilma-xil (byudjet, xalqaro grantlar, bank kreditlari). Biroq: Ichki audit tizimi barcha loyihalarda mavjud emas; Moliyaviy xavflarni baholash mexanizmi bir xillikka ega emas; Audit natijalari jamoatchilik uchun ochiq e’lon qilinmaydi.

Munozara

Investitsion loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi moliyaviy xavflarni to‘g‘ri baholash va samarali boshqarishga bevosita bog‘liq. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ichki audit tizimi bu jarayonda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Audit nafaqat moliyaviy nazorat vositasi, balki risklarni aniqlash va ularga qarshi chora-tadbirlar ishlab chiqishda ishonchli mexanizm sifatida xizmat qiladi.

Xalqaro tajriba shuni anglatadiki, ichki audit tizimi mustaqil, malakali va raqamlashtirilgan shaklda faoliyat yuritayotgan davlatlarda investitsiyaviy muhit yanada barqaror va ishonchli. Bu, o‘z navbatida, investorlarning ishonchini mustahkamlab, ularning faol ishtirokini ta’minlaydi. Ayniqsa, risklarni erta aniqlash, tahlil qilish va oldini olish mexanizmlarini joriy etish orqali katta yo‘qotishlarning oldi olinadi. O‘zbekistonda ichki audit tizimi bosqichma-bosqich rivojlanib borayotgan bo‘lsa-da, uning amaliyotdagi samaradorligini oshirish zarur. Bu borada auditorlarning malakasini oshirish, xalqaro standartlarga asoslangan uslublarni tatbiq etish va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash

muhim ahamiyat kasb etadi. Ichki auditni investitsion loyihalarning tarkibiy qismiga aylantirish orqali moliyaviy barqarorlik va loyihalarning uzoq muddatli rentabelligini ta'minlash mumkin. Shu bilan birga, audit natijalarining ochiqdigi va shaffofligi davlat siyosatida ishonchli va samarali boshqaruvga yo'l ochadi.

Xulosa: Investitsion loyihalarda moliyaviy xavflar mavjud bo'lib, ularni kamaytirish ichki audit sifatiga bevosita bog'liq. Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, kuchli ichki audit – moliyaviy barqarorlik kafolati. O'zbekistonda bu tizim rivojlanish bosqichida, ammo sezilarli takomillashtirish zarur.

Takliflar: - Har bir investitsion loyiha uchun moliyaviy xavflarni baholovchi audit dasturlarini ishlab chiqish. - Ichki auditorlarning kasbiy malakasini oshirish bo'yicha doimiy o'quvlar tashkil etish. - Ichki audit bo'limlarining mustaqilligini qonuniy asosda mustahkamlash. - Audit jarayonlarini raqamlashtirish va monitoring tizimlarini joriy qilish. - Audit natijalarini ochiq e'lon qilish orqali jamoatchilik nazoratini kuchaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 6 июлдаги ПФ–6250-сонли Фармони.
2. Moliya vazirligi axborot portali – www.mf.uz
3. COSO (2022). “Enterprise Risk Management Framework”.
4. ISO 31000:2018 – Risk Management Guidelines.
5. World Bank (2021). “Risk-based Internal Audit in Public Investment Projects”.
6. Karimov B. “Audit asoslari”, Toshkent, 2020.